МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Одеська юридична академія»

КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ

СИНТАГМИ СУЧАСНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ : ПРОЛЕГОМЕНИ ПРАВОВОЇ ІННОВАТИКИ

до 80-річчя від дня народження

доктора юридичних наук, професора Юрія Миколайовича Оборотова

матеріали

всеукраїнської науково-практичної конференції

14 вересня 2026 року

Одеса

2026

УДК 340
DOI: https://doi.org/10.32837/11300.33882

Матеріали подано в авторській редакції

Синтагми сучасної юриспруденції : пролегомени правової інноватики. Пам’яті проф. Ю. М. Оборотова : (до 80-річчя від дня народж. д. ю. н., проф. Ю. М. Оборотова) : матер. Всеукр. наук.-практ. конф.(Одеса, 14 верес. 2026 р. Одеса : Нац. ун-т «Одеська юрид. академія»., 2026. 274 с. URL: https://doi.org/10.32837/11300.33882

Матеріали конференції, вміщені у цьому збірнику, відображають прагнення представників української правничої науки осмислити методологічне значення наукової спадщини Ю. М. Оборотова та розглянути актуальні проблеми розвитку сучасної юриспруденції. У працях авторів досліджуються питання методології юридичної науки, традиційні та інноваційні напрями розвитку права, трансформація держави, зміна правової реальності під впливом глобалізаційних, інтеграційних, інформаційних і технологічних процесів.

Окрему увагу приділено проблемам цифровізації права, ролі штучного інтелекту у трансформації юридичної діяльності, зміні форм правового регулювання, розвитку правової системи в умовах європейської інтеграції, а також переосмисленню фундаментальних категорій загальної теорії права та держави.

Приймачук Сергій Іванович

адвокат Адвокатського бюро «Іванченко та партнери»

DOI:

ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЕГІТИМНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Легітимність державної влади є поняттям, що виникло у соціології і політичній філософії задовго до того, як набуло юридичного змісті. Веберівська тріада типів легітимного панування – традиційного, харизматичного та раціонально-легального – заклала теоретичні засади наукового осмислення легітимності. У межах цього підходу легітимність характеризує суспільне визнання влади та внутрішню готовність підвладних підкорятися її приписам не лише внаслідок можливого застосування примусу, а передусім через переконання у правомірності й виправданості встановленого порядку панування [1]. Правова наука, засвоюючи цю категорію, неминуче постає перед методологічним питанням: чи є легітимність власне правовою категорією, чи лише соціальним або морально-філософським феноменом, що розміщується за межами юридичної науки? Відповідь залежить від того, як розуміти співвідношення між легітимністю і легальністю – двома поняттями, які нерідко або ототожнюються, або протиставляються без достатнього теоретичного обґрунтування.

Легальність означає законність, тобто дотримання політичною владою та її органами чинних юридичних норм, законів і процедур [2, с.4]. Легітимність є ширшою і водночас більш вразливою категорією, оскільки характеризує суспільне визнання влади як правомірної та належно обґрунтованої, а отже, здатної породжувати обов'язок підкорятися її рішенням [3, с.34]. Ці поняття пов'язані, але не тотожні – і саме це є вихідною теоретичною проблемою для аналізу правових засобів забезпечення легітимності. Легальність державної влади не зумовлює автоматично її легітимності. Якщо правові норми, на яких ґрунтується організація та здійснення влади, сприймаються суспільством як несправедливі або такі, що

були сформовані без належної суспільної участі, їх формальна чинність не забезпечує суспільного визнання влади. Водночас легітимність, що спирається переважно на фактичну підтримку суспільства, але не має належного правового підґрунтя, залишається нестійкою та може поступово втрачати свою переконливість.

Поняття «правові засоби» у теорії права не має загальновизнаного і сталого змісту. У широкому розумінні до них відносять усі юридичні інструменти, через які право здійснює вплив на суспільні відносини: норми права, правовідносини, юридичні факти, акти реалізації та застосування права. Для цілей цього дослідження правові засоби забезпечення легітимності визначаються як юридичні механізми, процедури та інститути, що, по-перше, встановлюють і підтримують нормативний порядок набуття і здійснення державної влади та, по-друге, створюють умови для суспільного сприйняття цього порядку як правомірного і обґрунтованого. Таке визначення поєднує нормативний і соціальний виміри легітимності, не зводячи правові засоби ні до простого нормативного оформлення влади, ні до інструментів маніпулювання суспільною думкою.

Класифікація правових засобів забезпечення легітимності є аналітично необхідною, але потребує вибору відповідної класифікаційної основи. За функціональним критерієм доцільно розрізняти засоби первинної легітимації – ті, що встановлюють нормативну підставу для здійснення влади через демократичну процедуру; засоби підтримання легітимності – ті, що забезпечують постійну підзвітність і правомірність здійснення вже набутих повноважень [4, с.732]; і засоби відновлення легітимності – ті, що забезпечують реакцію правопорядку на відхилення від законних вимог і відновлення нормативно обґрунтованого стану [5]. Ця структура дозволяє охопити динаміку легітимності – її здобуття, підтримання і відновлення – як єдиний безперервний процес, а не разовий акт.

Первинна легітимація державної влади у сучасній демократичній державі здійснюється передусім через конституційні та виборчі механізми. Конституція є засобом легітимації в кількох вимірах одночасно: вона встановлює порядок формування органів влади і їхні повноваження, закріплює права людини як

нормативну межу здійснення влади, і – що найважливіше для питання легітимності – є втіленням установчої влади народу як первісного джерела державної влади. Стаття 5 Конституції України прямо закріплює, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ [6]: це положення є нормативним виразом принципу народовладдя, який є фундаментом конституційної легітимності державної влади. Конституція як правовий засіб легітимації є не лише нормативним актом найвищої юридичної сили, а й символічним вираженням суспільного договору – і саме ця подвійна природа пояснює, чому конституційна реформа, що відбувається без дотримання встановленої конституцією процедури, завдає шкоди не лише легальності, а й легітимності влади.

Виборче право і виборча система є тим механізмом, через який абстрактний принцип народовладдя перетворюється на конкретну процедуру формування органів влади. Загальне, рівне, пряме виборче право при таємному голосуванні є у цьому значенні не лише конституційним принципом, а й правовим засобом легітимації: він гарантує, що влада справді формується через реальне волевиявлення народу, а не через формальне відтворення заздалегідь визначеного результату. Виборча процедура є правовим засобом первинної легітимації лише тоді, коли вона є реальною, а не імітаційною: нечесні вибори, навіть якщо проведені відповідно до формальних вимог законодавства, не забезпечують легітимності, оскільки руйнують зв’язок між волевиявленням народу і формуванням влади, що є сутнісною умовою легітимації.

Первинна легітимація через вибори є необхідною, але не достатньою умовою стійкої легітимності державної влади. Між виборчими циклами влада підтримує або руйнує свою легітимність через характер здійснення набутих повноважень. Правові засоби підтримання легітимності охоплюють кілька взаємопов’язаних інституційних механізмів. Верховенство права є тим засадничим принципом, що перетворює правопорядок на нормативну основу легітимності: влада залишається сприйнятою як правомірна доти, доки сама діє у межах права [7, с.331]. Відступ від цього принципу – відмова органів влади підкорятись правовим обмеженням власних повноважень – є одночасно і порушенням легальності, і руйнуванням легітимності.

Підзвітність і прозорість публічної влади є тими правовими засобами підтримання легітимності, що забезпечують постійний нормативно-врегульований зв'язок між владою і суспільством між виборами. Право на доступ до публічної інформації, обов'язки органів влади щодо публікації документів і звітів, парламентський контроль і механізми суспільного контролю – все це є правовими інструментами, що перетворюють підзвітність із риторичного гасла на юридично забезпечену вимогу. Легітимність влади підтримується там, де суспільство має реальну можливість отримувати інформацію про її діяльність і реагувати на виявлені відхилення від правових і суспільних вимог.

Відновлення легітимності є найскладнішим виміром цієї класифікації: воно передбачає, що правовий порядок здатний не лише встановлювати і підтримувати стан легітимності, а й реагувати на його порушення і відновлювати нормативно обґрунтований стан публічної влади. Правові засоби відновлення легітимності охоплюють механізми юридичної відповідальності посадових осіб, процедури дострокового припинення повноважень органів влади, конституційні механізми усунення від влади, а також правові гарантії, що забезпечують передачу влади в разі її нелегального захоплення або утримання.

Визначення меж правових засобів забезпечення легітимності має принципове значення для розуміння їхньої ролі у функціонуванні державної влади. Такі засоби створюють нормативні та інституційні передумови для виникнення й підтримання легітимності, однак самі по собі не гарантують суспільного визнання влади. Легітимність формується у суспільній свідомості та виявляється у переконанні підвладних у правомірності й виправданості владних рішень. Відповідно, право здатне встановити нормативне підґрунтя для формування такого переконання, проте не може замінити суспільного визнання суто формальним дотриманням встановлених процедур.

Зведення легітимності виключно до процедурної відповідності створює ризик ототожнення її з легальністю. Влада може бути сформована та здійснювати свої повноваження з формальним дотриманням правових вимог, однак поступово втрачати суспільне визнання, якщо її діяльність спрямована переважно на задоволення інтересів вузьких груп, не враховує суспільних

потреб або супроводжується систематичними порушеннями прав і свобод особи. Тому ефективність правових засобів забезпечення легітимності залежить не лише від належного нормативного закріплення, а й від їх змістовної реалізації. Вони мають забезпечувати реальну участь суспільства у формуванні та здійсненні влади, дієву підзвітність її суб'єктів і належний захист прав та свобод.

Отже, правові засоби створюють необхідні нормативні та інституційні передумови легітимності державної влади, однак не можуть самостійно забезпечити її суспільне визнання. Їх ефективність визначається не лише формальним дотриманням встановлених процедур, а й здатністю забезпечувати реальну участь суспільства, підзвітність влади та належний захист прав і свобод особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Макс Вебер. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. К., 1998. С. 157-172. URL: http://litopys.org.ua/weber/wbs07.htm

2. Мозолюк-Боднар Л. М. Поняття та правова природа легітимності та легальності державної влади. *Правовий часопис Донбасу*. 2025. № 2. С. 3–8. URL: https://ljd.dnuvs.ukr.education/index.php/ljd/article/view/325/302

3. Кравченко Т. А. Правова сутність легітимності державної влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 6. Т. 1. С. 29–34. URL: https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/646565

4. Schmidt V., Wood M. Conceptualizing throughput legitimacy: Procedural mechanisms of accountability, transparency, inclusiveness and openness in EU governance. *Public Administration*. 2019. Vol. 97, № 4. P. 727–740. URL: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/padm.12615

5. How does Democracy Produce an Accountable, Responsive and Legitimate Government? GeeksforGeeks. Updated 23 July 2025. URL: https://www.geeksforgeeks.org/social-science/how-does-democracy-produce-an-accountable-responsive-and-legitimate-government/

6. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

7. Попадинець Г. О. Принцип верховенства права як засадничий принцип правової держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2025. Вип. 90. Ч. 5. С. 328–332. URL: https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/341094/329115

Ключові слова: легітимність, легальність, державна влада, правові засоби, суспільне визнання, підзвітність влади, верховенство права, права людини.

Key words: legitimacy, legality, state power, legal means, public recognition, government accountability, rule of law, human rights.

Клименко Володимир Олександрович

помічник адвоката Хмельницького Богдана Станіславовича в адвокатському об'єднанні «Стратегічна адвокація»

DOI:

ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗМІСТУ В СУЧАСНІЙ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ

Поняття державного суверенітету є одним із тих фундаментальних концептів теорії держави і права, що виникли з конкретним історичним змістом, але поступово зазнали такої кількості переосмислень, що сьогодні навряд чи можна говорити про єдине і загальновизнане його розуміння. Жоден з інших базових понять державознавства – держава, влада, право – не є предметом настільки суперечливих дискусій одночасно у кількох наукових традиціях: теорії держави і права, міжнародному праві, філософії права і політичній науці. Показовим є те, що поняття суверенітету, сформоване у XVI ст. для теоретичного обґрунтування верховенства, єдності та неподільності державної влади, майже через п'ять століть залишається предметом гострих наукових дискусій. Їх тривалість зумовлена не браком теоретичної уваги до цієї категорії, а істотним ускладненням політико-правової реальності, для пояснення якої вона використовується. Розвиток міжнародного права, поглиблення міждержавної інтеграції, розширення системи міжнародного захисту прав людини та поява наднаціональних механізмів здійснення влади виявили обмеженість